

Sygn. akt V CSK 446/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 marca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

Protokolant Ewa Zawisza

w sprawie z powództwa M. S.A. w Ł.

przeciwko Samodzielnemu Publicznemu Szpitalowi Klinicznemu Nr (...) w W.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 17 marca 2016 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 31 marca 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

1) uchyla zaskarżony wyrok i oddala apelację powoda;

2) zasądza od powoda na rzecz pozwanego kwotę 5400 (pięć tysięcy czterysta) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w W. wyrokiem z dnia 3 października 2014 r. oddalił powództwo M. S.A w Ł. przeciwko Samodzielnemu Publicznemu Szpitalowi Klinicznemu Nr (...) w W. o zapłatę kwoty 104 064,10 zł.

Wyrok zapadł w następującym stanie faktycznym:

Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny Nr (...) w W. nabył od kontrahenta R. Sp. z o.o. produkty, za które wystawiono faktury VAT. W umowach między spółką R. a pozwanym postanowiono, że wykonawca nie może przenieść wierzytelności bez pisemnej zgody zamawiającego oraz jego organu założycielskiego. Spółka R. zawarła z powodem w dniach 13 czerwca 2013 r. i 15 lipca 2013 r. umowy gwarancyjne, w których powód zobowiązał się do przeprowadzenia w imieniu kontrahenta wszelkich czynności prawnych i faktycznych mających na celu odzyskanie wierzytelności wraz z należnymi odsetkami, przysługujących spółce R. w stosunku do dłużnika – pozwanego w niniejszej sprawie. Powód zapewnił, że na skutek podjętych przez niego działań dłużnik zapłaci zobowiązania wskazane w załącznikach do umów. Zobowiązał się do naprawienia szkody kontrahenta, jaką ten poniesie w związku z brakiem zapłaty przez dłużnika w przewidzianych w umowie terminach. W przypadku dokonania zapłaty przez powoda miał on uzyskać na podstawie umowy i przepisów prawa cywilnego roszczenie wobec dłużnika. Faktury dołączone do umów były w momencie zawierania umów wymagalne. Spółka R. poinformowała pozwanego o zawarciu umów z powodem, a następnie zawiadomiła pozwanego o spłacie jego zobowiązań przez powoda, która nastąpiła w dniach 27 czerwca i 24 lipca 2013 r.

W ocenie prawnej dokonanych ustaleń Sąd Okręgowy przyjął, że przepis art. 391 k.c. nie przesądza o przyznaniu roszczenia regresowego osobie faktycznie spełniającej świadczenie. Strony umowy gwarancyjnej nie mogą bez zgody osoby trzeciej zobowiązać tej osoby do świadczenia na rzecz gwaranta. Postanowienie § 8 przedmiotowych umów gwarancji w takim zakresie, w jakim przyznawało gwarantowi roszczenia na podstawie zawartej umowy jest więc nieskuteczne. Spełnienie świadczenia przez gwaranta nie powoduje też jego wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela z mocy samej ustawy. Sąd Okręgowy opowiedział się za szerokim rozumieniem art. 54 ust. 5 i 6 tej ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (tekst jedn. Dz. U. z 2013, poz. 217 ze zm. – u.d.z.l.) zakazującym dokonywania bez zgody podmiotu tworzącego, nie tylko przelewu wierzytelności w rozumieniu kodeksu cywilnego lecz również każdej innej czynności mającej na celu zmianę wierzyciela - samodzielnego publicznego zakładu

zdrowotnego. Wskazał, że w okolicznościach sprawy, mimo że pierwszym celem umowy gwarancji miała być restrukturyzacja wierzytelności, czyli skłonienie pozwanego do zapłaty na rzecz pierwotnego wierzyciela, powód nie podjął działań zmierzających do uzyskania tej zapłaty. Spółka R. zawarła z powodem umowy gdy pozwany miał już zaległości, które powstały kilka miesięcy przed jej zawarciem. Umowy miały - zdaniem Sądu Okręgowego - zmierzać do obejścia ustawowego zakazu zmiany wierzyciela pozwanego zakładu opieki społecznej, co skutkuje ich nieważnością na podstawie art. 54 ust. 5 i 6 u.d.z.l. w zw. z art. 58 § 1 k.c.

Na skutek apelacji powoda Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 31 marca 2015 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że uwzględnił powództwo.

Sąd Apelacyjny odmiennie niż Sąd Okręgowy ocenił treść i znaczenie art. 54 ust. 5 u.d.z.l. przyjmując, że odnosi się on jedynie do umowy przelewu. Przyjął, że czynność prawna mająca na celu zmianę wierzyciela, o której jest w tym przepisie mowa, to taka czynność, której podmioty mają z góry określony zamiar doprowadzenia do zmiany wierzyciela, a takiego celu nie miały przedmiotowe umowy. Spod działania art. 54 ust. 5 i 6 wyłączone są czynności prawne nieukierunkowane na zmianę wierzyciela, których jedynie konsekwencją jest jego zmiana. Uznał, że przepisy te powinny być wykładane ściśle ze względu na ich wyjątkowy charakter. Rozszerzanie ich zakresu stanowiłoby ingerencję w zasadę wolności gospodarczej. W wyniku tych rozważań Sąd Apelacyjny doszedł do przekonania, że ograniczenia i sankcje wynikające z art. 54 ust. 5 i 6 u.d.z.l. nie odnoszą się do umów o świadczenie przez osobę trzecią (art. 391 k.c.), których celem nie jest zmiana wierzyciela w istniejącym stosunku zobowiązaniowym lecz prowadzą one do nowego zobowiązania. Ocena ta nie ma jednak znaczenia dla rozstrzygnięcia, gdyż – jak stwierdził - przedmiotowe umowy nie miały konstrukcji opisanej w art. 391 k.c. Nie chodzi w nich bowiem o spełnienie świadczenia przez osobę trzecią, ale przez stronę umowy gwarancyjnej, w której gwarant odpowiada za własne działanie, a nie za niespełnienie świadczenia przez pozwanego. Zobowiązanie to zakwalifikował jako odpowiadające poręczeniu (art. 876 § 1 k.c.). Zobowiązanie powoda i jego wielkość zależały od stanu zadłużenia w stosunku podstawowym (spółka R. – pozwany szpital), czyli miało charakter akcesoryjny. Dawало to możliwość dochodzenia wierzytelności przez powoda od strony

pozwaney. Taki cel mógł być osiągnięty dzięki subrogacji ustawowej na wypadek gdyby przepisy powszechnie obowiązujące uniemożliwiały ważne zawarcie umowy przelewu. Tylko przy konstrukcji poręczenia możliwe jest odwołanie się do art. 518 § 1 pkt 1 k.c. i taką konstrukcją posługiwały się strony. W konsekwencji uznał, że powód w wyniku zapłaty zobowiązań szpitala na rzecz spółki R. nabył spłaconą wierzytelność do wysokości zapłaty. Na skutek zapłaty zmniejszyły się pasywa szpitala, zatem powodowi jako zubożonemu przysługiwało wobec pozwanego roszczenie na podstawie art. 405 k.c.

W skardze kasacyjnej pozwany zarzucił naruszenie art. 54 ust. 5 i 6 u.d.z.l. przez ich nieprawidłową wykładnię i uznanie, że umowa mająca cechy poręczenia nie jest objęta definicją czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej w rozumieniu tej ustawy oraz przez uznanie, że umowa o cechach poręczenia zawarta bez zgody podmiotu tworzącego jest ważna, a w związku z tym naruszenie art. 405 i 411 k.c. przez uznanie że pozwany jest bezpodstawnie wzbogacony.

Wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji powoda i zasądzenie kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie kwalifikacji prawnej zawieranych przez powoda z wierzycielami samodzielnymi publicznymi zakładami opieki zdrowotnej umów określonych przez strony jako „umowy gwarancji” o analogicznej jak w niniejszej sprawie treści była już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego przy rozpoznawaniu skarg kasacyjnych w sprawach z udziałem powoda.

W wyroku z dnia 24 kwietnia 2015 r II CSK 647/14 (nie publ.) Sąd Najwyższy uznał, że umowa taka mieści się w zakresie normatywnej konstrukcji umowy o świadczenie przez osobę trzecią przewidzianej w art. 391 k.c., która nie rodzi po stronie osoby trzeciej żadnych obowiązków. Przyrzekający z samej umowy gwarancyjnej nie nabywa w stosunku do osoby trzeciej uprawnień umownych i roszczeń. Skutki zapłaty – wykonania zobowiązania przez gwaranta na rzecz beneficjenta - polegają na wygaśnięciu zobowiązania gwarancyjnego. Gwarant nie odpowiada za dług dłużnika ze stosunku podstawowego, tylko za wykonanie przez

niego obowiązków. Skoro więc obowiązek gwaranta i dłużnika pochodzą z różnych źródeł, to gwarant nie wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela z mocy ustawy, nie ma więc zastosowania art. 518 § 1 pkt 1 k.c. Natomiast podstawą wstąpienia osoby trzeciej w prawa wierzyciela (podstawienie) może być umowa. Jest to możliwe bez zgody dłużnika tylko równocześnie ze spełnieniem świadczenia. Taka sytuacja powinna być jednak kwalifikowana jako przelew, ze skutkiem wynikającym z art. 54 ust. 6 u.d.z.l.

Również w wyroku z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CSK 546/14 (nie publ.) Sąd Najwyższy przyjął, że umowa, o treści odpowiadającej przedmiotowym „umowom gwarancji” jest umową o świadczenie przez osobę trzecią określoną z art. 391 k.c., jednak nie w postaci wyręczenia lecz *quasi* poręczenia, gdyż spełnia podobną do niego funkcję zabezpieczającą. Gwarant spłaca więc nie tylko własny dług, ale i dług samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej ze stosunku podstawowego. Takie *quasi* poręczenie, tak samo jak poręczenie wymaga wyrażenia zgody przez organ tworzący, a w razie jego braku jest nieważne.

Ukształtowane w ostatnich latach orzecznictwo Sądu Najwyższego (zob. m. inn. wyroki z dnia 6 czerwca 2014 r., I CSK 428/13, OSNC z 2015 r. nr 4, poz. 53, z dnia 19 listopada 2014 r. II CSK 9/14, nie publ., z dnia 9 stycznia 2015 r., V CSK 111/14, Biul SN z 2015 r., nr 2, poz. 13, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 319/14 i II CSK 238/14, z dnia 18 lutego 2015 r., I CSK 110/14, z dnia 7 października 2015 r., I CSK 810/14 – nie publ.) doprowadziło do sformułowania jednolitego poglądu, w myśl którego poręczenie udzielone za zobowiązania samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej bez wymaganej zgody podmiotu tworzącego zakład opieki zdrowotnej jest nieważne. Wyroki, o których mowa dotyczyły tego samego, co w obecnej sprawie, powoda. W orzeczeniach tych przyjęto, przeciwnie niż w zaskarżonym wyroku, że pojęcie „czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela” w rozumieniu art. 53 ust. 6 i 7 ustawy z dnia 30 grudnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 14, poz. 89 ze zm.), obowiązującego od dnia 22 grudnia 2010 r. i art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, wymagającej zgody podmiotu tworzącego zakład opieki zdrowotnej, obejmuje nie tylko czynności bezpośrednio dotyczące zmiany wierzyciela lecz także takie, których skutkiem jest taka zmiana. Ustawowy zakaz

obrotu wierzytelnościami wynikającymi z zobowiązań samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej bez zgody organu tworzącego wyłącza także surogacyjne nabycie wierzytelności na podstawie art. 518 § 1 k.c.

Pogląd ten, uwzględniający wyniki wykładni językowej, celowościowej, historycznej oparty został na wszechstronnej argumentacji, wielokrotnie przywoływanej w znanych i publikowanych wyrokach Sądu Najwyższego, którą Sąd w składzie obecnie orzekający w pełni podziela, uznając za zbędne jej powtarzanie.

Nie zasługuje na akceptację ocena Sądu Apelacyjnego, że celem podmiotów zawierających umowy gwarancyjne nie było „przekierowanie” wierzytelności spółki R. na powoda. Decydujące przy jej dokonywaniu powinno być bowiem rozważenie, czy w okolicznościach sprawy mogły być one wykorzystane do osiągnięcia skutku w postaci zmiany wierzyciela na powoda i czy może on być osiągnięty przez obejście obowiązku uzyskania zgody podmiotu tworzącego pozwany zakład opieki zdrowotnej (zob. wyrok SN z dnia 20 stycznia 2016 r., V CSK 301/15, nie publ.). Pozytywna odpowiedź na obie postawione kwestie skutecznie podważa stanowisko Sądu Apelacyjnego.

Sąd Najwyższy nie podziela również oceny Sądu Apelacyjnego, że jedynie wąskie rozumienie art. 54 ust. 5 i w zw. z ust. 6 daje się pogodzić z zasadą wolności działalności gospodarczej. Konstytucja gwarantuje wolność działalności gospodarczej (art. 20), jednak dopuszcza także jej ustawowe ograniczenie ze względu na ważny interes publiczny (art. 22). Ocena, jaki interes publiczny jest dostatecznie ważny, by mógł uzasadniać to ograniczenie należy do ustawodawcy. W interesie publicznym leży niezakłócone wykonywanie przez zakłady opieki zdrowotnej działalności leczniczej, która z uwagi na swoją wagę poddana została szczególnemu nadzorowi organu założycielskiego, między innymi poprzez obowiązek wyrażenia zgody na dokonywanie czynności prawnych, prowadzących do zmiany wierzyciela zakładu opieki zdrowotnej, której brak sankcjonowany jest nieważnością tej czynności. Jak trafnie wskazuje się w orzecznictwie celem tego zakazu nie było uniemożliwienie uzyskania należności za sprzedane wyroby medyczne przez kontrahentów zakładów opieki zdrowotnej, lecz uchronienie tych zakładów, finansowanych ze środków publicznych, przed niewypłacalnością

prowadzącą do konieczności ograniczenia lub wręcz zaprzestania świadczenia usług zdrowotnych na rzecz ludności, w sytuacji narastającego zjawiska skupowania długów tych jednostek, prowadzącego do podwyższania kosztów ich funkcjonowania (zob. wyrok SN z dnia 20 stycznia 2016 r., V CSK 301/15).

W przedstawionym stanie rzeczy zasadnie zarzuca skarżący, że niewłaściwa wykładnia art. 54 ust. 5 u.d.z.l. i niezastosowanie art. 54 ust. 6 u.d.z.l. doprowadziły Sąd Apelacyjny do błędnego uznania, że powód wstąpił w miejsce dotychczasowego wierzyciela - Spółki R., uzyskując prawo do żądania od pozwanego zwrotu spełnionego świadczenia na podstawie art. art. 518 § 1 pkt 1 k.c. i art. 405 k.c.

Spełnienie świadczenia będącego przedmiotem cudzego długu przez osobę trzecią co do zasady nie stanowi przypadku bezpodstawnego wzbogacenia, albowiem przesłanki dopuszczalności i skutki takiego działania uregulowane są w przepisach szczególnych, np. art. 518 k.c., art. 452 k.c., określających przypadki dopuszczalności działania w sferze cudzego interesu. Mając na uwadze wynikające z zasady autonomii każdego podmiotu prawa cywilnego, prawo do samodzielnego kształtowania swojej sytuacji prawnej należy opowiedzieć się przeciwko zastosowaniu instytucji bezpodstawnego wzbogacenia do sytuacji świadomego i nie mającego podstawy prawnej działania w sferze interesu prawnego wzbogaconego. Roszczenie takie powinno być rozważane w pierwszej kolejności na podstawie art. 410 i 411 k.c. Powód, który spełnił świadczenie z nieważnej umowy może na podstawie art. 411 pkt 1 k.c. żądać jego zwrotu jako nienależnie uzyskanego, od swojego kontrahenta spółki R.

Z tych względów Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i oddalił apelację powoda oraz orzekł o kosztach postępowania apelacyjnego i kasacyjnego stosownie do jego wyniku (art. 398¹⁶ k.p.c., art. 98 § 1 i 3 k.p.c., art. 391 § 1 k.p.c. i art. 398²¹ k.p.c.).

db

r.g.